

BIBLIOLOGIE

EDIȚII BIBLIOFILE

ÎN PATRIMONIUL MUZEULUI „VASILE PÂRVAN” BÂRLAD (I)

Valentina FORNEA*

Keywords: 'George Ivașcu' Collection, bibliophile edition, old Romanian books, Bible, Cantemir

În sfera preocupărilor bibliofile românești se află cărțile vechi, rare, scumpe, edițiile princeps, unicat sau cu un tiraj limitat, lucrările realizate în condiții grafice deosebite, manuscrisele, exemplarele care poartă semnături olografe sau dedicații ale unor scriitori consacrați, și alte volume ce prezintă caracteristici speciale.

În ceea ce privește fondul de carte veche românească, istoricește, acesta adună cărțile tipărite între anii 1508 și 1830¹, în limba română sau de către români, și cele tipărite în alte limbi în spațiul românesc. Cartea românească este, fără îndoială, piesa primordială prin care se atestă, se păstrează și se cultivă identitatea națională, o dovadă incontestabilă a existenței poporului român și a conștiinței unității de limbă. Cucerirea culturală a tiparului în teritoriul românesc, de la începuturi și până în prezent, a dus la creșterea semnificativă a numărului de opere și texte tipărite, cultura scrisă dobândind în timp valențe majore, sub semnul „Galaxiei Gutenberg”²

În lucrările lexicografice³, termenul *bibliofil* provine, din punct de vedere etimologic, din limba franceză, *bibliophile* și evidențiază valoarea unei cărți. De asemenea, acest concept îi aduce în centrul atenției pe iubitorii și colecționarii de cărți inedite, rare și prețioase. În ceea ce privește noțiunea de *bibliofilie*, se certifică a fi o ramură a bibliologiei care studiază cărțile rare și valoarea lor artistică, o pasiune de a cunoaște, de a evalua și a colecționa cărți cu adevărat prețioase.

În consecință, într-o justă prețuire a cuvântului scris și ca o datorie morală pentru moștenirea culturală strămoșească, în intenția de a valorifica științific patrimoniul cultural de tip carte al Muzeului „Vasile Pârvan” din Bârlad, această cercetare își propune să abordeze două aspecte principale. Primul se concentrează pe analiza bibliografică a volumelor care prezintă caracteristici bibliofile, iar cel de-al doilea urmărește popularizarea patrimoniului bibliofil al Muzeului bârlădean. Prezentul studiu, primul dintr-o viitoare serie, se orientează către un eșantion restrâns – o singură colecție⁴ –, cu toate acestea, activitatea de realizare a unei cercetări complete este laborioasă și necesită sollicitudine. De aceea, selecția materialelor supuse analizei noastre, se face într-o manieră aleatorie, fiind prezentate eșalonat edițiile bibliofile existente în patrimoniul instituției muzeale.

În anul 1988, Muzeul „Vasile Pârvan”, Bârlad s-a îmbogățit cu o colecție impresionantă de cărți, odată cu donația fiicei scriitorului George Ivașcu, Raluca Voichița Ivașcu, consfințită la doar câteva luni după moartea tatălui acesteia.

*Muzeul „Vasile Pârvan”, Bârlad; valentinafornea30@gmail.com

¹ <http://www.cimec.ro/carte/cartev/istoric.htm>

² *Istoria românilor*, vol IV, Editura Enciclopedică, Academia Română, București, 2001, p. 649-699.

³ *Apud. DEX* (Dicționarul explicativ al limbii române), ediția 2016, Academia Română.

⁴ Colecția scriitorului George Ivașcu din cadrul Secției *Personalități Bârlădene și Bibliotecă* a Muzeului „Vasile Pârvan”, Bârlad.

În calitatea sa de om al literelor, George Ivașcu a fost autor al unor lucrări consacrate cum ar fi *Din istoria teoriei și a criticii literare românești*, I (1812-1866), București, 1967, și *Istoria literaturii române*, vol. I, București, 1969, ediții prezente în patrimoniul Muzeului.

George Ivașcu s-a afirmat prin activitatea de critic literar și istoriograf erudit, dar s-a impus mai ales prin opera lui de „jurnalist în sensul superior, creator al cuvântului”, această vocație fiind intuită de la începuturi de către George Călinescu. Acesta l-a caracterizat pe George Ivașcu drept „un animator de idei, unul dintre cei mai buni pe care i-a avut cultura noastră”, fapt demonstrat atât de publicistica sa politică și culturală cât și de întemeierea, organizarea și conducerea unor gazete, de numele lui legându-se etape importante din biografia „Contemporanului” și „României literare”. Profesorul universitar, prodigios constructor de valori, de destin cultural și de istorie culturală, George Ivașcu a fost profund implicat în descoperirea, stimularea și promovarea noilor talente, fiind un participant fervent la viața cetății, netezind drumul multora și manifestându-se el însuși drept un generator de cultură.⁵

Colecția aflată sub auspiciile scriitorului George Ivașcu adună creații proprii (manuscrise și ediții tipărite), volume ce aparțin unor autori contemporani și numeroase ediții speciale (cărți vechi și rare), care demonstrează că, pe lângă profesiile de profesor universitar și scriitor, George Ivașcu a fost un adevărat bibliofil.

Conform actului de donație⁶ și listei anexe, pe lângă obiecte valoroase de artă care i-au aparținut scriitorului și alte lucruri personale, a fost donat un număr notabil de cărți din literatura română și străină, și multe volume cu caracteristici bibliofile, care se impun ca valori de patrimoniu, publicate între secolele XVIII-XX. Dintre acestea, un număr de 1274 prezintă dedicațiile autorilor contemporani, 200 sunt publicate în perioada 1900-1947, la care se adaugă 500 de manuscrise personale (file) și 20 de manuscrise ale prietenilor (file).

Cele mai reprezentative cărți din această colecție, prețioase ca tipologie și vechime, sunt, fără îndoială, *Istoria Imperiului Otoman*, scrisă de ilustrul cărturar Dimitrie Cantemir, ediția în limba germană, cu titlul *Geschichte des Osmanischen Reichs*, publicată la Hamburg, în 1745 și *Biblia. Adecă Dumnezeiasca Scriptură A Legii Vechi Și A Cei Noao Toate*, cunoscută ca *Biblia de la Blaj*, tradusă de Samuil Micu și tipărită sub patronatul episcopului Ioan Bobb, în 1795, reeditată după *Biblia de la București* din 1688⁷.

Geschichte /des/ Osmanischen Reichs/nach seinem Anwachse und Abnehmen/ beschrieben von/ Demetrie Kantemir,/ehemaligem Fürsten in Moldau/Nebst den Bildern der Türckischen Kaiser./ die urspruenglicht/von den Gemalden in dem Serai durch des Sultans Hofmaler/ sind abgenommen worden/Aus dem Englischen Übersetzt, este ediția în limba germană a renumitei lucrări a lui Cantemir, *Istoria Imperiului Otoman*.⁸ (Fig. 1)

Volum extrem de valoros, înregistrat cu nr. inv. 3763, clasat prin ordinul nr. 7194/29.10.2008 (cel mai vechi exemplar din patrimoniul Muzeului bărlădean), a apărut în 1745, la Hamburg (bey Christian Harold tipograf).

Impunătoare și sobră, lucrarea se află într-o stare bună de conservare, este realizată într-un format *in folio* mare, 26 x 21 cm, tipăritură coligat, cuprinde 852 de pagini. Volumul prezintă coperti groase, material dur, acoperite de pergament, în partea sus a cotorului sunt inscripționate într-un chenar auriu: *Cantemir. Geschichte des osmanischen Reichs*. Pagina de titlu prezintă tipar roșu și negru, inițiale decorate, caractere stilizate gotice și o vinietă desenată de C. A. Wagner și gravată de G. D. Heuman. Imaginea prezintă un personaj feminin așezat având în mână

⁵ http://193.231.136.3/infoghid/index.php/George_Iva%C5%9Fcu

⁶ Act de donație nr 171, din 24 octombrie 1988, Muzeul „Vasile Pârvan”, Bârlad.

⁷ <https://www.crestinortodox.ro/editoriale/biblia-la-bucuresti-1688-70436.html>. *Biblia de la București*, tipărită în 1688, este prima lucrare care conține textul integral al *Bibliei* tradus în limba română, cunoscută și sub denumirea de *Biblia lui Șerban Cantacuzino*.

⁸ BRV II – 238, p. 84

dreaptă o carte, iar în spate o cămilă, pe fundal profilându-se un oraș turcesc.⁹

Primele patru foi conțin o scrisoare de dedicație a traducătorului către Maria Theresia, împărăteasa Austro-Ungariei, cu adresarea *Der vaerdurchlauchtigsten, Großemachtigsten, Fürsten und Frau, Frau Maria Theresia, Römischen Kaiserinn, Königin in Ungarn, Boheim, Dalmatien, Croatien und Slavonien*, în traducere: „Cea mai evlavioasă, impunătoare și puternică Prințesă și Soție, Regina Maria Theresia, Împărăteasă Romană, Regină în Ungaria, Boemia, Dalmația, Crația și Slavonia”, „*Meiner allergnädigsten Kaiserin, Königin und Frau*” – „cea mai milostivă împărăteasă, regină și soție” (apoteoza împărătesei: fig. 2).

Urmează apoi prefața traducătorului german și prefața autorului, comparația anilor Hegirei cu cei ai erei creștine și o tabelă pentru valoarea monedelor turcești față de cele saxone.¹⁰ Pagina 5 prezintă două letrine de două mărimi – capitale (verzale) gotice *A* (compoziție fantastică) și *D* (compoziție istoriată: doi ostași turci)¹¹. (Fig. 3)

La începutul și la sfârșitul celor două părți ale cărții se află câte o vignetă semnată Mart. Tyroff. Colofonul cuprinde mențiunea *Hamburg, gedruckt mit Piscators Schriften (Hamburg, tipărită cu caracterele grafice ale lui Piscator)* (caractere gotice). Cartea se încheie cu tablă de materii și biografia prințului Dimitrie Cantemir.¹² (Fig. 4)

Volumul conține planșe-gravuri nesemnate, reprezentând portretele sultanilor însoțite de un mic text explicativ, atribuirea lor, cu rezerve, poate fi făcută, indicând pe Martin Tyroff sau pe Georg-Daniel Heumann, ambii fiind renumiți gravori ai portretelor unor personalități.¹³

Monumentala lucrare *Istoria Imperiului Otoman*, a domnitorului moldovean Dimitrie Cantemir, originală în limba latină, sub titlul *Historia incrementorum atque decrementorum Aulae Othomanicae*, a fost scrisă din „tezaurul propriilor sale amintiri, observații și experiențe”¹⁴, din perioada șederii la curtea țarului Petru cel Mare, mai bine de două decenii. Istoria lui Cantemir a fost elaborată între anii 1715-1716, prin prisma evenimentelor trăite *ipso facto*, pe plaiurile Imperiului Otoman. Lucrarea aduce în sfera științifică vaste cunoștințe despre împărăția turcă. În conținutul amplu, cu caracter erudit, se regăsesc evenimentele istorice referitoare la Imperiul Otoman, cu date precise și persoane contemporane care au gravitat în viața politică a Porții, în perioada 1300-1683, de la domnia fondatorului Osman I și până la domnia lui Mehmed al IV-lea.

Versiunea lucrării în limba engleză a lui N. Tindal, din 1734, cu titlul *The history of the growth and decay of the Othoman Empire*¹⁵, îi conferă scriitorului Cantemir celebritate la nivel european. Volumul tradus din limba engleză în limba germană, respectiv realizarea prezentei ediții, se datorează cărturarului german Johann Lorenz Schmidt (cu pseudonimul Schroder sau Schroter), care considera și totodată recomanda lectorilor opera cantemiriană drept „o carte fără asemănare în domeniul ei”.¹⁶

Viziunea lui Cantemir în elaborarea acestei lucrări are la bază, pe lângă o experiență proprie trăită pe meleagurile otomane și o teorie universală versosimilă de *corsi e ricorsi*, *gradeur et decadence*, *growth and decay*, *creștere și descreștere*, cu alte cuvinte, procesul ciclic și organic al istoriei universale, fiind expus și demonstrat pentru prima oară de Cantemir

⁹ Apud. Dan Râpă-Buicliu, *Bibliografia românească veche*, Additamenta I, (1536-1830), Galați, 2000, p. 249.

¹⁰ *Bibliografia românească veche: îmbogățită și actualizată*, elaborată de colectivul bibliologic al Institutului de Memorie Culturală (CIMEC), cu contribuția specialiștilor în carte veche din România, Târgoviște, Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească”, București (CIMEC), 2004, vol. I, p. 141.

¹¹ Dan Râpă-Buicliu, *op. cit.*, p. 249.

¹² *Bibliografia românească veche: îmbogățită și actualizată*, p. 142.

¹³ Dan Râpă-Buicliu, *op. cit.*, p. 250.

¹⁴ Virgil Cândea, *Studiu introductiv*, la Dimitrie Cantemir, *Opere complete*, vol. VII, tom. II, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987, p. 16.

¹⁵ George Călinescu, *Istoria literaturii române dela origini până în prezent*, București, Fundația regală pentru literatură și artă, 1941, p. 39-40.

¹⁶ Dan Râpă-Buicliu, *op. cit.*, p. 249.

înaintea altor filosofi cunoscuți, cum ar fi italianul Giambattista Vico sau francezul Charles-Louis Montesquieu (cel din urmă fiind cunoscut ca fondator al acestei filosofii a istoriei).¹⁷

Om politic, poliglot, istoric, filosof, umanist, cărturar, unul dintre cei mai mari învățați ai neamului românesc, Dimitrie Cantemir (1673-1723) rămâne pentru posteritate o personalitate importantă a culturii române în pragul trecerii spre epoca modernă, prin opera sa extraordinară de factură enciclopedică.¹⁸

*Biblia/Adecă/Dumnezeiasca Scriptură/A Legii Vechi Și A Ceii Noao/Toate/Care sau tălmăcit de pre limba Elinească pre înțălesul limbii Româneșci./Acum întâiu sau tipărit românească subț stăpînirea Prea înălțatului Împărat a Romanilor/Franțisc Al Doilea/Craiului Apostolicesc Mare Prințip al Ardealului. Și ceala lalte: Cu Blagoslovenia Mării sale Prea luminatului și Prea sfințitului/Domnului Domn/Ioann Bobb/Vlădicul Făgărașului/în Blaj la Mitropolie/Anul dela Nașcerea lui Hs./1795*¹⁹ este un exemplar rar și valoros din patrimoniul Muzeului. (Fig. 5)

Volumul, înregistrat cu nr. de inv. 3762, clasat prin ordinul nr. 7193/29.10.2008, a apărut în 1795, la Tipografia Seminarului de la Blaj. Lucrarea fundamentală a creștinătății are la bază manuscrisul lui Samuil Micu, terminat în 1785, preluat și revizuit de arhiepiscopul Ioan Bobb sub patronajul său de la Blaj, după ce fusese respins, la 2 iunie 1787, de arhiepiscopul Moise Putnik.²⁰ Pe lângă contribuțiile meritorii, ale teologului Samuil Micu, de traducător și prefăcător al acestei lucrări și ale episcopului Ioan Bobb, în calitate de patron și editor științific, se mai adaugă și cele ale lui Francisc al II-lea, împărat al Austriei, în calitate de protector al lucrării.

Alte aspecte cu privire la tipărirea volumului sunt precizate în colofon, unde se face referire la diortositorul Gherman: „Și s-au tipărit aciastă Sfântă Scriptură în Blaj, cu toată cheltuiala Typografiei Seminariumului, începându-să în anul dela zidire lumii 7301, iară dela Hs. 1793, Noemvrie 1, și s-au săvârșit în anul 7303, dela Hs. 1795, Noemvrie 15, diorthosindu-să prin mine smeritul întră Ieromonași Gherman dela Mănăstirea Sfintei Troițe.”²¹

Volumul impunător, cu caracter religios, are un format *in folio* mare, 37 x 26 cm. Textul este tipărit pe două coloane, cu inițiale încadrate în casete stilizate. Copertile au fost realizate dintr-un material dur și dens [lemn], fiind îmbrăcate cu piele de culoare maro închis, ce prezintă deteriorări substanțiale și alte posibile inscripții care nu pot fi identificate la nivel de coperti sau cotor. Se observă, de asemenea, intervențiile ulterioare de restaurare asupra cărții, survenite din cauza foilor rupte, chiar începând cu filele liminare. Pagina de titlu prezintă tipar roșu și negru într-o bordură decorativă neagră. Pe verso apare o adnotare olografă care este mascată de lipitură devenind ilizibilă.

Tipărirea – un coligat editorial – conține, în paginație continuă, de la p. 883 la 893 inclusiv, textul dispus tot pe două coloane a primului tratat filosofic în limba română: *De imperatrice ratione* = *Despre rațiunea dominantă*, lucrare apocrifă atribuită lui Pseudo-Iosephus Flavius, tradusă în românește sub titlul: *Pentru sângurul țiitorul gând*, conform descrierii făcute de Dan Râpă-Bucliu. Referitor la ornamentație, la sfârșitul *Vechiului Testament* se află o vinieta semnată P.T., iar la pagina a doua din *Noul Testament* se află gravura *Evangelistul Matei*.²²

În prefața intitulată *Cătră cetitoriu*, Samuil Clain [Micu] menționează că ediția de față este o traducere după *Septuaginta* și după modelul *Bibliei de la 1688*, fiind rezultatul propriului studiu amănunțit și durabil. Publicarea unei noi versiuni a *Sfintei Scripturi*, într-un secol al

¹⁷ George Călinescu, *op. cit.*, p. 40;

¹⁸ Grigore Georgiu, *Istoria culturii române moderne*, București, 2007, p. 57-58.

¹⁹ BRV II – 595, p. 380-382.

²⁰ Dan Râpă-Bucliu, *op. cit.*, p. 338.

²¹ *Bibliografia românească veche: îmbogățită și actualizată*, p. 126.

²² *Ibidem*, p. 127

Providenței, a fost posibilă datorită teologului Samuil Micu, care a desfășurat o cercetare asiduă în tălmăcirea, interpretarea și transcrierea textelor biblice, astfel încât să poată fi accesibilă tuturor românilor. Prefața este urmată de un amplu *Cuvânt înainte la S.[fânta] Scriptură*: „Doao lucruri să cuvine a să arăta aici. Întâiu, cum că S. Scriptură easte dela Dumnezeu și să se răspundă la ceale ce împotivnicii împotivă aruncă, arătând de nimic bârfealele lor. A doao, cum că Scriptura până la noi nevătămată și nestrămutată au venit. Sfânta Scriptură easte de la Dumnezeu. Înainte de toate trebuie să arătăm cum că S. Scriptură easte de la Dumnezeu, și aceea, precum Dumnezeu o au dat, nestrămutată și nevătămată până la noi au ajuns. Părțile S. Scripturi sânt doao: Testamântul cel Vechiu și cel Nou...”²³

Biblia de la Blaj este una dintre cele mai importante versiuni ale *Bibliei* la români prin care se propovăduiește Cuvântul lui Dumnezeu pe înțelesul tuturor românilor: *Sfârșitul aceștii dumnezeiești cărți, adecă, a Dumnezeieștii Scripturi ceii Noao; și lui Dumnezeu mărire și laudă, în veacii nesfârșiți*.

BIBLIOPHILE EDITIONS IN THE PATRIMONY OF "VASILE PÂRVAN" MUSEUM OF BÂRLAD (I)

This study aims to make known all the bibliophile editions from the "Vasile Pârvan" Museum of Bârlad. Thus, this work will gradually identify all the valuable and rare books comprised in the cultural heritage of the museum, especially in 'George Ivașcu' Collection, starting with the oldest volumes, *The history of the growth and decay of the Othoman Empire* (1745) and *The Bible of Blaj* (1795). Will be analyzed details related to the physical description, authors, editions, publishers, typographies and other bibliographic information.

²³<http://www.parohiastavanger.no/biblioteca-duhovniceasca/Biblia/Biblia%20de%20la%20Blaj%20-%201795.pdf>

Geschichte
des
osmanischen Reichs
nach seinem
Anwachse und Abnehmen,
beschrieben von
Demetrie Kantemir,
ehemaligem Fürsten in Moldau.
Nebst den Bildern der türkischen Kaiser,
die ursprünglich
von den Gemälden in dem Seraj durch des Sultans Hofmaler
sind abgenommen worden.
Aus dem Englischen übersetzt.

Hamburg, bey Christian Herold, 1745.

Fig. 1.

Fig. 2.

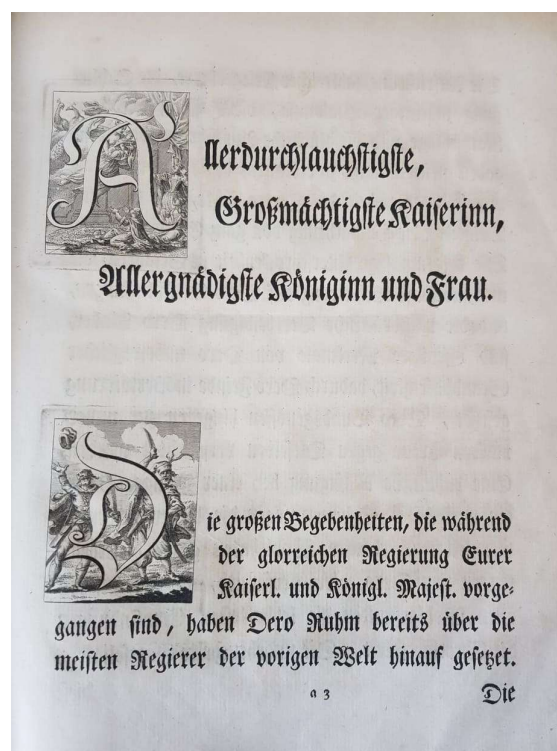

Fig. 3.

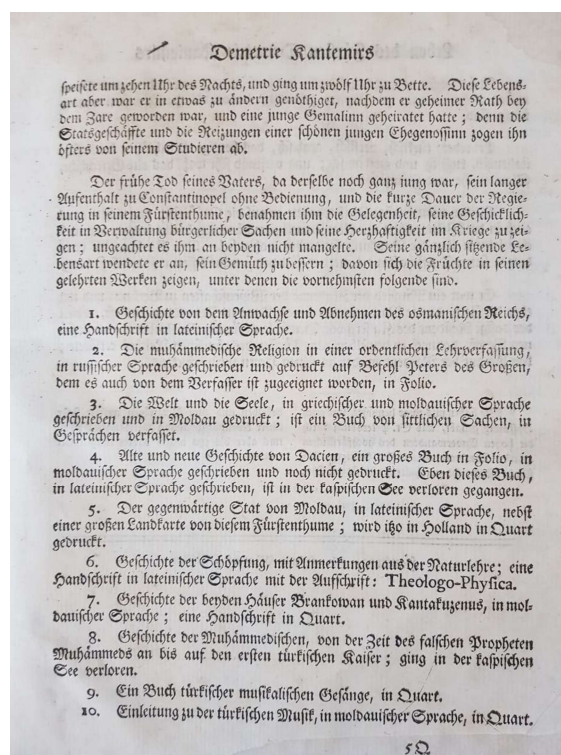

Fig. 4.